Journal Of Narrativestudies
E-ISSN: 2588-6231
Vol.9, No. 18
Autumn and Winter 2025
Research Article

Received: 02/03/2024
Accepted: 13/08/2024

* Corresponding Author's E-mail: btaheriniya@ut.ac.ir

Semiotics of the Character of Prophet Adam in the Holy Quran Based on Philippe Hamon's Theory

Mohaddeseh Moghim[1], Ali Bagher Taherinya*[2], Azadeh Abbasi[3], Mojgan Sarshar[4]

Abstract

The Holy Quran is a foundational religious text, replete with linguistic signs. A key feature that distinguishes it from other texts is its strategic use of signs as a means to access its deeper layers of meaning. Among these signs are the numerous characters mentioned in it. The character of Adam (AS), as the progenitor of humanity, holds a particularly significant position and has attracted the attention of various religions, including Islam. Employing a semiotic approach based on Philippe Hamon's model, this study examines the character of Prophet Adam (AS) in terms of the signifier (through onomastics, syntactic, and rhetorical analysis), the signified (verbal and behavioral actions, quantitative and qualitative criteria), and the levels of character description (biological, psychological, social, and symbolic). By analyzing the types of characters in the narrative of Adam and investigating his signifiers, signified, and attributes, this research explores the multifaceted dimensions of his character in the Quranic narrative from Hamon's semiotic perspective. It demonstrates that the name and attributes

1. PhD Student, Department of Quran and Hadith Sciences, Faculty of Law, Theology and Political Science, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran
https://orcid.org/0009-0009-5591-0363
2. Professor, Department of Arabic Language and Literature, University of Tehran, Iran.
https://orcid.org/0000-0003-4476-7062
3. Associate Professor of Quran Department, University of Quran and Hadith, Tehran, Iran
https://orcid.org/0000-0002-9779-0322
4. Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Faculty of Law, Theology and Political Science, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran
https://orcid.org/0000-0002-2269-5240

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Journal Of Narrativestudies
E-ISSN: 2588-6231
Vol.9, No. 18
Autumn and Winter 2025
Research Article

of Adam are in perfect alignment with his role within the narrative. As this research analyzes the character of Adam in the Holy Quran based on Hamon's semiotic theory of character, and given the intrinsic link between semiotics and Quranic exegesis, it can be asserted that by revealing the hidden dimensions of Adam's character and elucidating its nature, this study contributes to a deeper understanding and appreciation of the Quran's subtleties and nuances.
Keywords: The Holy Quran, Semiotics, Character, Adam, Philippe Hamon.

1. Introduction

Semiotics is a modern field of knowledge that has found its place across all disciplines, including religious studies. This science examines the signifier, the signified, and the signification of words within various contexts. One scholar who applied the principles of semiotics to the element of character is the French semiotician, Philippe Hamon. In an article titled *"Pour un statut sémiologique du personnage"* ("Towards a Semiotic Status of the Character"), he presented his views on the semiotics of character. He established a theory of character semiotics in which a textual character is semiotically analyzed from various aspects, such as character types, the signified of character, levels of character description, and the signifier of character. One of the prophets emphasized in the Quran is Prophet Adam. As the starting point of human creation, he holds significance in various religions, as well as in Islam and the Quran. Therefore, this research studies the character of Prophet Adam through a semiotic approach derived from Philippe Hamon's model, examining the signifier (onomastics, syntactic and rhetorical analysis), the signified (verbal and behavioral acts, quantitative and qualitative criteria), and the levels of character description (biological, psychological, social, and symbolic). Thus, the semiotic process of Prophet Adam is thoroughly investigated.

Based on the above, the present study seeks to answer the following questions: According to Philippe Hamon's theory, what are the types of characters in the narrative of Prophet Adam in the Holy

Journal Of Narrativestudies
E-ISSN: 2588-6231
Vol.9, No. 18
Autumn and Winter 2025
Research Article

Quran, and how do they function? Based on this theory, how are the signifier, the signified, and the levels of description of Prophet Adam's character manifested in the Holy Quran?

2. Literature Review

Some Quranic research has been conducted with a semiotic or character analysis approach, particularly applying Philippe Hamon's theory. Examples include "The Semiotic Structure of the Character of Lady Mary in the Holy Quran" by Tahernia and Heydari (2014) and the article "Literary Semiotics of the Character of Pharaoh in the Holy Quran" by Mohammad Ali Ameri, Ali Bagher Tahernia, and Masoumeh Shabestari (2016). Regarding the research background, while some studies have employed Hamon's theory in the context of the Quran, no research has yet adopted a semiotic character approach to study Prophet Adam—despite his paramount importance as the first prophet and the first human being introduced in the Quran. Thus, this study possesses an innovative aspect. The current research attempts to examine his character from new perspectives based on Hamon's model, aiming to reveal new dimensions of Quranic concepts through semiotic knowledge.

3. Methodology

This research employs a descriptive-analytical approach (content analysis) within the interpretive paradigm. The data collection method is documentary and library-based.

4. Results

- Based on Philippe Hamon's theory, all referential characters in the Adam narrative in the Quran are religious figures. Given the Quran's accuracy in recounting past events, they are also considered historical characters.
- Since the author and the narrator in the Holy Quran are one and the same, God's presence as the author is evident in numerous

Journal Of Narrativestudies
E-ISSN: 2588-6231
Vol.9, No. 18
Autumn and Winter 2025
Research Article

verses, such as when addressing Adam and engaging in dialogue with him. Conversely, addressing the reader using the vocative particle *"yā"* (O) or second-person pronouns like *"antum"* (you), as well as posing questions to the reader, indicates a position the author assigns to the audience.

- By using terms like *"Banī Ādam"* (Children of Adam), which alludes to humanity's origins, the author references their past, once again affording Adam the role of the father of humankind. Simultaneously, the initial events that befell humanity are also referenced.
- Based on the meanings associated with Adam, a correlation between his name and his narrative function in the Holy Quran can be identified in two aspects. The first is Adam's derivation from *"ādim al-arḍ"* (the surface of the earth). Since the Quran states that Adam was created from clay and soil, a clear correspondence exists between the name Adam and his narrative function in the Holy Quran. The second, more indirect association, is the derivation from *"udmah"* (affection and mixing), referring to Adam being blended from various elements and forces during creation—a notion also hinted at in Quranic verses describing the intertwining of Adam's components during his creation. Furthermore, the frequent use of Adam in the active grammatical role may indicate his numerous actions within the narrative, highlighting his direct activity and role in the narrative process. The rhetorical aspect of the name Adam signifies the Quran's portrayal of him as the initiator and father of humankind, emphasizing humanity's exalted status (the noblest of creation) before God.
- Most of Prophet Adam's verbal acts were performed jointly with Eve, which may underscore the significance of Eve's role in Adam's narrative. Their speech acts, on both occasions, involved supplication and seeking forgiveness from God, demonstrating their humility before God Almighty. On the other hand, Adam's behavioral acts are often mentioned in singular form, and most narratives focus

Journal Of Narrativestudies
E-ISSN: 2588-6231
Vol.9, No. 18
Autumn and Winter 2025
Research Article

on his disobedience to God's command. An examination of the information sources about the characters reveals that most information about Adam's character is provided indirectly by the author and the first-person narrator of Adam's story—God. In some verses, information is conveyed through Satan, and rarely does Adam himself provide details about his character to the reader.

- At the levels describing Adam's character, the narrator—who is God—is most often the descriptor. In some instances, Satan describes Adam. The narrative of Adam describes his external, psychological, social, and symbolic dimensions.

Given that this research investigates and analyzes the character of Adam in the Holy Quran based on Philippe Hamon's semiotic theory of character, and considering the connection between semiotics and Quranic exegesis, it can be stated that this study, by elucidating the hidden dimensions of Adam's character and revealing it’s how and what, can contribute to a deeper understanding and appreciation of the subtleties and nuances of the Quran.

دوفصلنامهٔ روایت‌شناسی
سال ۹، شمـارهٔ ۱۸، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، صص ۲۹۰-۳۳۳
مقالهٔ پژوهشی

نشانه‌شناسی شخصیت حضرت آدم در قرآن کریم
با تکیه بر نظریهٔ فیلیپ هامون[۱]

محدثه مقیم[۲]، علی‌باقر طاهری‌نیا*[۳]، آزاده عباسی[۴]، مژگان سرشار[۵]

(دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۳)

چکیده

قرآن کریم به عنوان یک متن موثق دینی و سرشار از نشانه‌های زبانی است و یکی از دلایل تمایز آن با دیگر متون در به کارگیری نشانه‌ها به عنوان ابزار است تا بتوان از این طریق به

---

۱. این مقاله برگرفته از رسالهٔ دکتری محدثه مقیم با عنوان: «نشانه‌شناسی شخصیت پیامبران غیر اولوالعزم در قرآن»، استاد راهنمای اول: علی باقر طاهری‌نیا، استاد راهنمای دوم: آزاده عباسی، استاد مشاور: مژگان سرشار؛ در گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکدهٔ حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات (تهران) است.

۲. دانشجوی دکتری گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکدهٔ حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

https://orcid.org/0009-0009-5591-0363

۳. استاد گروه آموزشی زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران، ایران (نویسندهٔ مسئول)

*btaheriniya@ut.ac.ir

https://orcid.org/0000-0003-4476-7062

۴. دانشیار گروه قرآن، دانشگاه قرآن و حدیث، تهران، ایران

https://orcid.org/0000-0002-9779-0322

۵. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکدهٔ حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

https://orcid.org/0000-0002-2269-5240

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

لایه‌های پنهان متن دسترسی پیدا کرد. یکی از این نشانه‌ها، شخصیت‌های متعددی است که در این کتاب نام برده شده و در این میان شخصیت آدم به دلیل آغاز آفرینش بشر توسط او، مورد توجه ادیان مختلف ازجمله دین اسلام قرار گرفته است. در این پژوهش شخصیت حضرت آدم با رویکرد نشانه‌شناختی برگرفته از الگوی نشانه‌شناسی فیلیپ هامون از حیث دال (نام‌شناسی، بررسی نحوی و بلاغی)، مدلول (کنش گفتاری و رفتاری، معیار کمی و کیفی) و سطوح توصیف شخصیت (بیولوژیکی، روانی، اجتماعی و نمادین) مورد مطالعه قرار گرفته است. در این پژوهش از طریق بررسی انواع شخصیت در روایت آدم و نیز بررسی آدم از حیث دال، مدلول و صفات او ابعاد گوناگون شخصیت او در روایت قرآن کریم از منظر نشانه‌شناختی هامون واکاوی شد و اثبات شد که اسم و اوصاف شخصیت آدم با کارکرد داستانی او تطابق دارد. با توجه به اینکه پژوهش پیش‌رو، بر اساس نظریهٔ نشانه‌شناسی شخصیت هامون به بررسی و تحلیل شخصیت آدم در قرآن کریم پرداخته است، و با توجه به ارتباط میان دانش نشانه‌شناسی و تفسیر قرآن، می‌توان به این مهم اشاره کرد که این پژوهش به سبب بیان ابعاد پنهان شخصیت آدم و آشکار ساختن چگونگی و چیستی آن، می‌تواند به درک عمیق و فهم لطایف و ظرایف قرآنی کمک کند.

واژه‌های کلیدی: قرآن کریم، نشانه‌شناسی، شخصیت، آدم، فیلیپ هامون.

۱. مقدمه

نشانه‌شناسی دانشی نوین است که امروزه جای خود را در تمام علوم ازجمله مطالعات دینی باز کرده است. این علم به مطالعهٔ دال و مدلول و دلالت الفاظ در بافت‌های مختلف می‌پردازد.

پیشرفت سریع علومی مثل دانش نشانه‌شناسی در دنیای معاصر امکاناتی را پدید آورده و مطالعهٔ زبان دین و متون دینی را وارد مرحلهٔ جدیدی ساخته است. این

ابزارهای جدید و دانش‌های نوین، گستره‌ای نو و افق‌های معنایی جدیدی را فراروی محققان قرار می‌دهد. بهره‌گیری از دانش‌های روزآمد، استفاده از نوعی تدبر روشمند برای تحلیل داده‌های دینی ـ مذهبی به‌شمار می‌رود. این‌گونه مطالعات موجب می‌شود از یک سو برای بسط دانش نشانه‌شناسی از ظرفیت متون دینی استفاده شود و از سویی دیگر زمینه‌های جدیدی در تحلیل متون دینی به‌دست آید.

فردینان دو سوسور[1]، زبان‌شناس سوییسی و چارلز ساندرز پیرس[2] فیلسوف آمریکایی که کم‌وبیش در یک دورهٔ تاریخی می‌زیسته‌اند بنیانگذاران اصلی آن‌چه امروز با نام نشانه‌شناسی نامیده می‌شود، هستند. اگرچه پس از سوسور و هم‌چنین پیرس تحولات گسترده‌ای در مباحث نشانه‌شناسی صورت گرفته و مبانی فکری اینان در حوزه‌های متفاوتی گسترش یافته است، اما کماکان الگوهایی که سوسور و پیرس از مفهوم نشانه به‌دست داده‌اند، اعتبار بنیادی خود را حفظ کرده و مبنای تحولات آیندگان بوده است (سجودی، ۱۳۹۵، ص. ۱۲).

یکی از همین کسانی که با حفظ اصول نشانه‌شناسی آن را در عنصر شخصیت به کاربرد، «فیلیپ هامون»[3] نشانه‌شناس فرانسوی است. فیلیپ هامون نشانه‌شناس معاصر فرانسوی است و وی در مقاله‌ای که با عنوان *Pour un statut sémiologique du personnage* «وضعیت نشانه‌شناسی شخصیت» ارائه کرد، آراء و نظرات خود را پیرامون نشانه‌شناسی شخصیت بیان نمود (Hamon, 1972). او نظریهٔ نشانه‌شناسی شخصیت را پایه‌گذاری کرده است که در آنجا یک شخصیت متن را از جنبه‌های گوناگونی مانند انواع شخصیت، مدلول شخصیت، سطوح توصیف شخصیت و دال شخصیت مورد بررسی نشانه‌شناختی قرار می‌دهد تا بدین صورت ابعاد گستردهٔ شخصیت در متن، واکاوی شود و فهم بهتری از متونی که بر مبنای شخصیت بنا شده به دست آید (Hamon, 1972).

از سوی دیگر قرآن کریم به عنوان یک متن موثق دینی و سرشار از نشانه‌های زبانی است. یکی از دلایل تمایز آن با دیگر متون، در به کارگیری نشانه‌ها و رمزگان به عنوان ابزار است تا بتوان از این طریق به لایه‌های پنهان متن دسترسی پیدا کرد. یکی از این نشانه‌ها، شخصیت‌های متعددی است که در این کتاب الهی نام برده شده است. بلاغت قرآن کریم در بیان رفتار و گفتار این اشخاص به گونه‌ای است که گویا ایشان را بر پردهٔ نمایش، نمایان می‌کند.

یکی از پیامبرانی که در قرآن به او توجه شده حضرت آدم است؛ به دلیل آنکه حضرت آدم نقطهٔ آغازین خلقت بشر بوده است مورد توجه ادیان مختلف و همچنین دین اسلام و قرآن قرار دارد. از این رو در این پژوهش شخصیت حضرت آدم با رویکرد نشانه‌شناختی برگرفته از الگوی نشانه‌شناسی «فیلیپ هامون» از حیث دال (نام‌شناسی، بررسی نحوی و بلاغی)، مدلول (کنش گفتاری و رفتاری، معیار کمی و کیفی) و سطوح توصیف شخصیت (بیولوژیکی، روانی، اجتماعی و نمادین) مورد مطالعه قرار داده می‌شود و بدین ترتیب فرایند نشانه‌شناختی حضرت آدم مورد پژوهش و تدقیق قرار بگیرد. این پژوهش با رویکرد توصیفی ـ تحلیلی (تحلیل محتوا) که در پارادایم تفسیری قرار می‌گیرد انجام شده و روش گردآوری اطلاعات نیز اسنادی- کتابخانه‌ای است.

بر اساس آنچه بیان شد، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤالات است که: براساس نظریهٔ فیلیپ هامون، انواع شخصیت‌های روایت حضرت آدم در قرآن کریم کدامند و چگونه نقش‌آفرینی می‌کنند؟ بر مبنای نظریهٔ مذکور، دال، مـدلول و سطوح توصـیف شخصـیت حضرت آدم در قرآن کریم، چگونه نمود یافته است؟

هدف از این پژوهش، کشف علائم و نشانه‌های حضرت آدم در قرآن کریم و بررسی دلالت‌های ادبی آن است که با اجرای نظریهٔ نشانه‌شناسی فیلیپ هامون در متن قرآن، به فهم عمیق‌تر آن پی خواهیم برد. در پژوهش حاضر تلاش می‌شود تا از زاویه‌ای جدید شخصیت حضرت آدم در قرآن کریم مورد بررسی قرار گیرد و با استفاده از دانش نشانه‌شناسی ابعادی جدید از مفاهیم قرآنی آشکار شود.

۱-۱.پیشینهٔ پژوهش

پژوهش‌هایی قرآنی با رویکرد نشانه‌شناسی یا شخصیت‌شناسی شخصیت‌های قرآن کریم به‌خصوص با رویکرد نظریهٔ فیلیپ هامون انجام شده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

در ابتدا می‌توان از پژوهش «ساختار نشانه‌ای شخصیت حضرت مریم در قرآن کریم» که توسط طاهرنیا و حیدری (۱۳۹۳) انجام شده است نام برد. از آن جا که حضرت مریم (س) تنها بانویی است که نامش صریحاً در قرآن ذکر شده و در سوره‌های آل عمران، نساء، مائده، مریم، انبیاء، مؤمنون و تحریم گوشه‌هایی از زندگانی ایشان بازگو شده است این پژوهش اهمیت زیادی دارد. آنچه در کارکرد نشانه‌ای شخصیت حضرت مریم در این مقاله مورد توجه قرار گرفته است، رمزگان، تنوع در به‌کارگیری رمزگان در متن، نام‌شناسی، توصیفات، کنش گفتاری، کنش رفتاری و کارکرد بازیگرانه است که از مجموع این‌ها، نویسندگان می‌خواهند درک عمیق‌تری از شخصیت حضرت مریم ارائه دهند. درمجموع می‌توان گفت نام مریم نمایندهٔ شخصیت ایشان است؛ همچنان که نام وی روح عبادت، لطافت و انعطاف‌پذیری را به مخاطب القا می‌کند، کنش‌های رفتاری، گفتاری و توصیفات قرآنی دربارهٔ وی نیز بازگوکنندهٔ این معناست.

مقالهٔ «نشانه‌شناسی ادبی شخصیت فرعون در قرآن کریم» نوشتهٔ محمدعلی عامری، علی باقر طاهری‌نیا و معصومه شبستری (۱۳۹۵) نویسندگان این مقاله، شخصیت فرعون را از بُعد نشانه‌شناسی و بر اساس آماری دقیق از کنش‌های رفتاری و گفتاری این شخصیت بر اساس آیات قران پرداخته است. پژوهش حاضر بر اساس نظریهٔ نشانه‌شناسی شخصیت فیلیپ هامون، شخصیت فرعون در قرآن کریم را با رویکرد نشانه‌شناسی و از حیث دال (نام، جایگاه نحوی، ضمایر و بعد بلاغی) و مدلول (صفات، کنش گفتاری و کنش رفتاری)، مورد مطالعه قرار داده است. پژهشی دیگر از همین نویسندگان به زبان عربی به نام «سیمیائیهٔ شخصیهٔ یوسف (ع) القرآنیهٔ: قراءهٔ بنیویهٔ سیموطیقیهٔ » (۱۳۹۵) صورت گرفته که شخصیت حضرت یوسف را نیز در قرآن کریم مانند فرعون، با رویکرد نشانه‌شناسی و از حیث دال و مدلول مورد مطالعه قرار داده و اثبات کرده‌اند که اسم، القاب و اوصاف شخصیت یوسف (ع) با کارکرد داستانی وی هم‌سو و هماهنگ است.

ساغرزاده (۱۴۰۰) نیز «شخصیت‌شناسی حضرت موسی (ع) در قرآن کریم با رویکرد حالت‌های نمایشی» را به عنوان کار پژوهشی خود انجام داده و در آن یکی از پیامبران قرآنی را بررسی شخضیت‌شناسانه کرده است. این تحقیق با تمرکز بر داستان حضرت موسی (ع) به‌عنوان پرحجم‌ترین و نمایشی‌ترین بخش قصه‌های قرآن، ابعاد شخصیتی این پیامبر بزرگ را (از نظر جسمی، روانی، اجتماعی، اعتقادی و مقام معنوی) با رویکرد حالت‌های نمایشی بررسی می‌کند و با توجه به اهمیت عنصر گفت‌وگو در میان عناصر نمایش، به بیان حالت‌های گفتار (دیالوگ) حضرت موسی (ع) در صحنه‌های مختلف می‌پردازد. در این پژوهش حالت‌های نمایشی گفتار حضرت موسی (ع) و حس ادای دیالوگ‌ها با توجه به شخصیت‌شناسی ایشان مشخص می‌شود. این شخصیت‌شناسی بر

پایهٔ آیات قرآن کریم صورت می‌گیرد، اما برای شفاف شدن برخی نقاط مبهم از منابع روایی، تفاسیر و تاریخ نیز استفاده می‌شود.

سیدان (۱۳۹۴) همچنین با استفاده از رویکرد نشانه‌شناسی در پژوهش خود «نشانه‌شناسی لایه‌ای رمزگان‌ها در داستان قرآنی خلقت آدم (ع) با تأکید بر کشف‌الاسرار میبدی» به نشانه‌شناسی آیات مربوط به داستان حضرت آدم در قرآن کریم پرداخته. این پژوهش بر اساس الگوی پنج‌گانهٔ بارت انجام شده است. با توجه به ویژگی‌های این الگو، همچون روایت‌محور بودن، توجه به رمزگان‌های فرهنگی و ایدئولوژیکی، پژوهش حاضر این الگو را اساس بررسی رمزگان‌ها قرار داد. محدودهٔ این پژوهش تفسیر آیات سی‌ام تا سی و هشتم سورهٔ بقره در نوبهٔ ثالثهٔ *کشف‌الاسرار* بوده است. نتایج پژوهش مزبور نشان می‌دهد در داستان خلقت آدم (ع) به روایت میبدی انواع رمزگان‌های هرمنوتیکی، کنشی، معنایی، نمادین و فرهنگی درخور تشخیص است. برخی از این رمزگان‌ها از نص صریح قرآن هم برداشت می‌شود و برخی، شاخ و برگی است که میبدی به این داستان می‌دهد. از بین انواع رمزگان مذکور، رمزگان هرمنوتیکی و کنشی، بیش‌ترین نقش را در پیشبرد فرایند داستان ایفا می‌کنند.

هر چند پژوهش‌هایی با رویکرد نظریهٔ فیلیپ هامون و کاربست آن در قرآن انجام شده، اما از آنجا که تاکنون پژوهشی با رویکرد نشانه‌شناسی شخصیت، در رابطه با حضرت آدم با تمام اهمیتی که وی دارد؛ هم به عنوان نخستین پیامبر و هم معرفی‌شده در قرآن به عنوان نخستین انسان، صورت نگرفته است این پژوهش جنبه‌ای نوآورانه دارد. در پژوهش حاضر تلاش می‌شود تا از زاویه‌ای جدید شخصیت ایشان بر اساس الگوی هامون مورد بررسی قرار گیرد تا با استفاده از دانش نشانه‌شناسی ابعادی جدید از مفاهیم قرآنی آشکار شود.

۲. چارچوب مفهومی

۲-۲. نظریهٔ هامون

نشانه‌شناسی شخصیت حضرت آدم در قرآن کریم در تحقیق حاضر بر مبنا و چارچوب نظریهٔ هامون انجام می‌شود. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز بر مبنا همین نظریه هست.

هامون در «وضعیت نشانه‌شناسی شخصیت»، شخصیت را در چهار اصل مورد بررسی قرار داده و نظریهٔ خود را بر این چهار اصل زیر بنا کرده است:

- انواع شخصیت؛ که از نظر هامون به سه دسته تقسیم می‌شوند: الف) مرجعی: که خود شامل «شخصیت تاریخی، شخصیت اسطوره‌ای، شخصیت مجازی و شخصیت اجتماعی» می‌شود؛ ب) واسطه یا اشاره‌گر: که شامل «نشانگر حضور نویسنده و نشانگر حضور خواننده» هست به عبارتی این‌ها مشخصه‌هایی از حضور نویسنده، خواننده یا جانشینان آن‌ها در متن هستند؛ ج) به‌یادآورنده و تکراری که این نوع شخصیت، در رمان، شبکه‌ای از یادآوری‌ها و خاطرات را ایجاد می‌کند و کارکردی هماهنگ‌کننده و پیونددهنده دارد و به نوعی علامتی است که حافظهٔ خواننده را می‌آزماید (Hamon, 1972, pp. 89-92).

- شخصیت به‌مثابهٔ مدلول؛ هامون، شخصیت‌ها را مدلول ناپایداری می‌داند که قابل تحلیل و توصیف است. از نگاه او مدلول عبارت است از جملات و عباراتی که شخصیت به زبان می‌آورد و یا عباراتی که از زبان دیگر شخصیت‌ها پیرامون آن شخصیت گفته می‌شود (Hamon, 1972, p. 96) که حاوی کنش‌های گفتاری و رفتاری آن شخصیت می‌گردد. در کنار کنش‌های گفتاری و رفتاری، هامون برای دست‌یافتن به مدلول شخصیت دو معیار یعنی «معیار کمی» و «معیار کیفی» را مورد نظر

قرار داده است (همان، ص. ۹۷)؛ بر این اساس معیار کمی توجه کردن به اطلاعاتی است که پی‌درپی و به وضوح پیرامون شخصیت ارائه می‌گردد. این معیار، معیار مناسبی برای مشخص نمودن میزان وضوح و شفافیت شخصیت است. قانونی برای این معیار در نظر گرفته نشده و نویسنده آزاد است تمامی اطلاعات را در ابتدای رمان، پیش روی خواننده بگذارد و یا آن اطلاعات را کم‌کم به خواننده عرضه کند (بحراوی، ۱۹۹۰، ص. ۲۲۴). معیار کیفی نیز توجه و پرسش نمودن از این امر هست که اطلاعات به دست آمده پیرامون شخصیت، آیا به صورت مستقیم (توسط خود شخصیت) بوده؟ یا به روش غیر مستقیم و توسط سایر شخصیت‌ها یا خود مؤلف و راوی ارائه شده است؟ (روحی الفیصل، ۲۰۰۳، ص. ۱۶۸).

- شخصیت به‌مثابهٔ دال؛ فیلیپ هامون بین اسم شخصیت به عنوان یک علامت لغوی و مسمای شخصیت در رمان تفاوت قائل می‌شود. وی معتقد است اسم، علامتی نیست که بر ارتباطی اتفاقی بین دال و مدلول مبتنی باشد بلکه بر ارتباطی قراردادی بین دال و مدلول متکی است (بحراوی، ۱۹۹۰، ص. ۲۴۷).

هامون روش‌های دست‌یافتن به دال شخصیت را موارد زیر می‌داند: الف) توجه نمودن به علامت‌های دیداری: مثلاً حرف انگلیسی (B)؛ بر شخصیتی تنومند و چاق دلالت دارد و حرف انگلیسی (i)؛ بر شخصیتی لاغر و بلندقد دلالت دارد؛ ب) توجه کردن به علامت‌های شنیداری ازجمله نرمی و یا خشونت ناشی از تلفظ حروف اسامی؛ ج) توجه به ساختار صرفی و اشتقاقی اسامی شخصیت‌ها (هامون، ۱۹۹۰، صص. ۶۰-۶۱). هامون شخصیت دال را علاوه بر اسم خاص (علم)، از طریق ضمیر و تأکید بر بعد بلاغی آن اسم نیز مورد بررسی قرار می‌دهد (حمداوی، ۲۰۱۵، ص. ۵۵). البته یاد این نکته خالی از لطف نیست که داستان‌های قرآنی منقولات تاریخی هستند، بنابراین

شخصیت‌های موجود در آن نیز تاریخی و واقعی هستند. به همین جهت امکان این نیست که نام شخصیت‌های در قرآن و بررسی ارتباط علامت‌های دیداری و شنیداری آن با کارکرد آن شخصیت‌ها را نظیر داستان‌های انسانی دانست، زیرا در داستان‌های ساخت انسان، احتمال آن می‌رود که نویسنده با توجه به فضای داستان اقدام به انتخاب نام شخصیت‌ها بنماید و درنتیجه میان نام و کارکرد داستانی شخصیت‌ها ارتباط و هماهنگی برقرار کند. در حالی که این امر در قصص قرآنی ـ با عنایت به تاریخی و واقعی بودن قصص قرآن ـ امکان‌پذیر نیست.

- سطوح توصیف شخصیت؛ از نظر هامون «علاوه بر آنکه می‌توان شخصیت را به عنوان مدلول اعتبار نمود، می‌توان آن را علامتی چندپاره و غیرمتصل یا به‌هم‌پیوسته دانست یعنی می‌توان آن را به صورت تکه تکه و یا مرکب توصیف نمود که این اقدام "سطح‌های وصف شخصیت" نامیده می‌شود» (همان، ص. ۲۵) به عنوان مثال می‌توان شخصیتی را که در داستانی روایت شده است به ابعاد فیزیولوژیکی (ظاهری)، روانی، اجتماعی، نمادین و... تقسیم کرد و به صفات او پی برد (صالحی و شاه‌پسند، ۱۴۰۰، ص. ۱۲۸).

در نهایت برای بررسی نشانه‌شناسانهٔ شخصیت آدم از منظر نظریهٔ هامون در قرآن، چهار بعد سنجیده می‌شود که این چهار بعد هریک قسمی از شخصیت فرد را در قالب داستان/روایت واکاوی می‌کند و به بررسی سطوح مختلف او در داستان می‌پردازد، این سطوح هم سطح عینی را در برمی‌گیرد و هم ذهنی، هم از منظر خواننده و هم از منظر نویسنده، هم گفتاری و هم رفتاری، هم ظاهری (دالی) و هم محتوایی (مدلولی). به این روش هامون سعی کرده شخصیت داستان را از طریق ادبی پی‌گیری کند و با یک روش‌شناس متفاوت ادبی در قالب نشانه‌شناسی شخصیت، سعی در بررسی ابعاد

گوناگون شخصیت‌های درون داستان‌ها را دارد. به صورت شماتیک چارچوب مفهومی این پژوهش را می‌توان در شکل زیر دید.

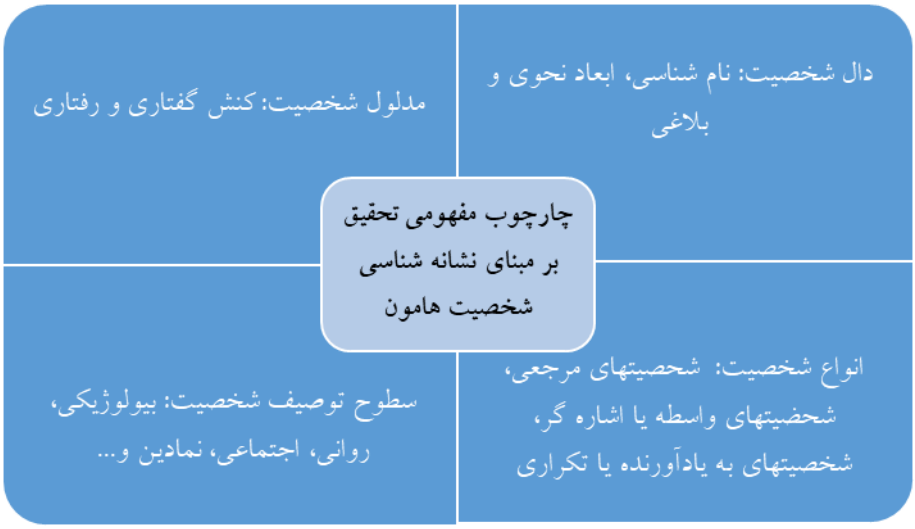

شکل ۱: چارچوب مفهومی پژوهش

Figure 1: Conceptual Framework of the Study

۳. ساختار نشانه‌ای شخصیت آدم در قرآن

۳-۱. شخصیت آدم در قرآن

شخصیت حضرت آدم (ع) در قرآن از دو حیث قابل بررسی است؛ اول اینکه او اولین انسان و خلیفهٔ الهی است و با بررسی این بُعد از شخصیت آدم (ع) خصوصیات کلی بشر، ازجمله چگونگی آفرینش او، جنس او، هدف خلقت انسان و غیره بررسی می‌شود. بنابراین تمامی انسان‌ها با آدم در این ویژگی‌ها مشترک هستند. بعد دیگر آن شخصیت خود حضرت آدم است که خصوصیات منحصربه‌فرد شخصیتی خود را دارد برای نمونه او نبی هست و بنابر اتفاقاتی که برای او می‌افتد شخصیت او بروز و ظهور می‌کند.

واژهٔ «آدم» ۲۵ مرتبه در قرآن کریم ذکر شده است. کلمهٔ «آدم» به تنهایی و بدون پیشوند و یا پسوندی در قرآن ۱۵ مرتبه بسامد تکراری دارد؛ واژهٔ «بنی‌آدم» هفت بار و واژه‌های «ابنَی‌آدم»، «ذریهٔ آدم» و «کمَثَل آدم» هر کدام یک بار به کار برده شده است. در سوره‌های نساء (آیهٔ ۱)، اعراف (آیهٔ ۱۸۹)، انعام (آیهٔ ۹۸) و زمر (آیهٔ ۶) نیز از آدم به عنوان «نَفْس» یاد شده که مقصود از آن را حضرت آدم دانسته‌اند (مغنیه، ۱۳۸۶، ج. ۲/ص. ۳۹۰؛ طبرسی، ۱۴۰۸ق، ج. ۱۰/ص. ۳۲۴؛ همان، ج. ۱۳/ص. ۱۸۵؛ طباطبایی، ۱۳۷۸، ج. ۷/ص. ۳۳۰؛ همان، ج. ۱۷/ص. ۳۴۱).

مقصود از «بشر» در آیهٔ «إنِی خـلِقُ بَشَراً مِن طین» (ص: ۷۱) و «انسان» در آیهٔ «ولَقَد خَلَقنَا الإنسـنَ مِن صَلصـل مِن حَمَإ مَسنون» (حجر: ۳۳) را نیز شخص آدم دانسته‌اند (رازی، ۱۳۷۱، ج. ۱۶/ص. ۲۹۲؛ کاشانی، ۱۳۷۱، ج. ۸/ص. ۶۷؛ طباطبایی، ۱۳۷۸، ج. ۸/ص. ۴۱؛ کاشفی، بی‌تا، ص. ۵۶۴؛ طبری، ۱۳۵۶، ج. ۴/ص. ۸۵؛ جعفری، ۱۳۸۱، ج. ۶/ص. ۴۰) که با این حساب، درمجموع ۳۱ مرتبه به صورت مستقیم و غیرمستقیم از حضرت آدم در قرآن کریم یاد شده است.

۳-۱ـ۱. انواع شخصیت در روایت آدم

شخصیت در لغت عبارت است از: «شرافت، رفعت، بزرگواری، مرتبه و درجه، صاحب وجودی، وجود، منش، ملاطفت، نجابت» (دهخدا، ۱۳۷۷، ج. ۹/ ص. ۱۴۱۸۳؛ معین، ۱۳۷۵، ج. ۲/ ص. ۲۰۳۲). شخصیت به معنای ذات هر شخص و خلق و خوی مخصوص هر کس است. به عبارت دیگر، شخصیت عبارت است از: مجموع نفسانیات هر فرد (دهخدا، ۱۳۴۱، ج. ۳۰/ ص. ۲۷۹). قرآن کریم نیز واژهٔ شخصیت را با الفاظی مانند شاکله، قلب، صدر، نفس، عقل و روح به‌کار برده است (سالاری‌فر و همکاران،

۱۳۹۰، ص. ۷۷). شخصیت در زبان لاتین «پرسونالیته»[۴] و در زبان انگلوساکسون «پرسونالیتی»[۵] خوانده می‌شود که از ریشهٔ لاتین «پرسونا»[۶] گرفته شده است، اما شخصیت در معنای اصطلاحی آن با توجه به کارکردی که دارد معانی متفاوتی به خود می‌گیرد و پیش‌تر بیان شد که بر اساس الگوی نشانه‌شناسی فلیپ هامون، شخصیت دارای انواعی است.

۳-۱-۲. شخصیت‌های مرجعی

چشمگیرترین شخصیت در روایت آدم در شخصیت تاریخی آن‌ها از منظر قرآن کریم هست که حتی تاریخ بشریت به بیان قرآن کریم از آدم آغاز شده. در روایت آدم از خود او[۷]، همسر[۸]، فرزندان آدم[۹]، شیطان، فرشتگان و خود خدا[۱۰] در مقام راوی و نویسنده روایت یاد شده و چون داستان‌های قرآن در راستای ارائهٔ واقعیت هست، دیگر شخصیت‌های روایت آدم از شخصیت‌های اسطوره‌ای جدا می‌شوند و شکلی تاریخی به خود می‌گیرند.

یکی دیگر از شخصیت‌های داستان آدم، شخصیت دینی آنان است. جوادی آملی نیز در این خصوص گفته: از آنجا که قرآن کریم یک کتاب دینی و آسمانی است، شخصیت‌های روایت آدم در قرآن به عنوان یک شخصیت دینی معرفی شده‌اند و شخصیت تاریخی افراد در روایت آدم شامل شخصیت دینی آنان نیز می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج .۱/ ص. ۴۸).

۳ـ۱ـ۳. شخصیت‌های واسطه یا اشاره‌گر

بر اساس الگوی هامون، گروه دیگری از افراد نیز هستند که به عنوان شخصیت‌های واسطه در کنار شناخت شخصیت‌های اصلی قرار می‌گیرند که دربرگیرندهٔ شخصیت‌های نشانگر حضور نویسنده و شخصیت‌های نشانگر حضور خواننده است.

۳-۱-۳-۱. شخصیت‌های نشانگر حضور نویسنده

در این نوع شخصیت‌پردازی، نویسنده نیز در کنار شخصیت‌های داستان حضور خود را اعلام می‌کند.

از آنجا که هر دو مقام نویسنده و راوی در قرآن کریم، خداوند است، لذا در بیشتر آیات قرآن کریم و از جمله در روایت آدم نیز که خداوند به طور مکرر آدم را مورد خطاب قرار می‌دهد و رخدادهای روایت آدم، پیرامون ساحت قدسی او صورت گرفته، خداوند حضور چشمگیرتری را از خود در روایت آدم نسبت به دیگر روایات قرآن، نشان داده است مانند: «قَالَ يَا **آدَمُ** أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ...» (بقره: ۳۳)؛ خداوند حضور خود را در مقام راوی سوم شخص با آوردن ضمیر او (هو مستتر در قال) در این آیه نشان داده است (رازی، ۱۳۷۱، ج. ۱/ ص. ۲۰۶) و بغوی در تفسیر این آیه می‌نویسد: «خبر داد آدم فرشتگان را به نام‌هایشان پس نام‌گذاری کرد آدم هرچیزی را با نام خودش» (بغوی، ۱۴۲۰ق، ج. ۱/ ص. ۱۰۳).

همچنین در آیهٔ «وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا **لِآدَمَ** فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ» (بقره: ۳۴) خداوند در این آیه نیز حضور خود را به عنوان راوی اول شخص با آوردن ضمیر ما (نا) نشان می‌دهد (طبری، ۱۴۱۲ق، ج. ۱/ص. ۱۷۷).

۳-۱-۲-۲. شخصیت‌های نشانگر حضور خواننده

در نوشتن یک روایت به حضور خوانندگان هم توجه می‌شود و توجه به این نوع شخصیت، خواننده را با متن روایت مانوس می‌کند که در روایت آدم نیز این توجه در دو نوع «خطاب قرار گرفتن توسط راوی» و «طرح سؤال» صورت گرفته است.

۳-۱-۳-۲-۱. خطاب گرفتن خواننده توسط راوی

در آیات متعددی از قرآن، مخاطبان با آمدن جملاتی مانند «یا ایها الذین آمنوا»، «یا ایها الناس» با استفاده از ضمایر سوم شخص جمع مانند «کُم» و «اَنتم» مورد خطاب قرار گرفته‌اند و در روایت آدم نیز این مورد دیده می‌شود مانند «وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَ صَوَرْنَاكُمْ ثُمَ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَاجِدِينَ» (اعراف: ۱۱).

همچنین آیهٔ «يَا أَيُهَا النَاسُ اتَقُوا رَبَكُمُ الَذِی خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَقُوا اللَهَ الَذِی تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَ اللَهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا» (نساء: ۱). ابن عباس در این آیه می‌گوید: از ترکیب «یا ایها الناس» گاهی اوقات عام برداشت می‌شود که تمام مردم را در برمی‌گیرد و گاهی اوقات خاص برداشت می‌شود که فقط مردم اهل مکه را در برمی‌گیرد اما منظور در این آیه عام هست و تمامی مردم را دربرمی‌گیرد (طبرانی، ۲۰۰۸، ج. ۲/ص. ۱۸۲).

۳-۱-۳-۲-۲. طرح سؤال

خداوند با طرح پرسش‌هایی در قرآن کریم مخاطبان را وارد فضای درونی آیات قرآن می‌کند؛ این مسئله در روایت آدم نیز آمده است: «وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِهِ أَفَتَتَخِذُونَهُ وَذُرِيَتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِی

وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا» (کهف: ۵۰). در اینجا خداوند از خوانندگان می‌پرسد که آیا شیطان و نسلش را سرپرست خود می‌گیرید در حالی که آنان دشمن شما هستند. خداوند با پرسش می‌خواهد با مخاطب خود ارتباط بیشتری برقرار کند و به او تلنگری بزند و او را در خوانش روایت‌های قرآنی، به پیش ببرد.

۳-۱-۴. شخصیت‌های به‌یادآورنده یا تکراری

این نوع شخصیت در قرآن کریم با آمدن آیاتی که با کلمهٔ «بنی آدم» (در آیات ۲۶، ۲۷، ۳۳، ۳۵ و ۱۷۲ سورهٔ اعراف) به انسان‌ها خطاب شده است. همچنین در آیهٔ ۵۸ سورهٔ مریم[۱۱] نیز که از کلمهٔ «ذُرِيَّةِ آدَمَ» استفاده شده است؛ این آیات به گذشته انسان‌ها اشاره دارد و حضرت آدم، شخصیتی به یادآورنده و تکراری را در آیات مزبور به خود می‌گیرد. علامه طباطبایی در این خصوص می‌گوید که جملهٔ «مِنْ ذُرِيَّةِ آدَمَ» در معنای صفت است برای «النبیین»، و کلمهٔ «من» در آن برای تبعیض است، یعنی از انبیایی هستند که بعضی از ذریهٔ آدم و نمونه‌هایی از جنس بشر بودند، نه اینکه «من» بیان برای «النبیین» باشد، چون اگر آن را بیان بگیریم خلل در معنا رخ می‌دهد، زیرا معنا این می‌شود که ذریهٔ آدم پیغمبرند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج. ۱۴/ص. ۹۹). زحیلی نیز در تفسیر خویش گفته که من در «مِنْ ذُرِيَّةِ آدَمَ» معنای تبعیض می‌دهد و مراد از ذریهٔ در این آیه پیامبر إدریس هست که از ذریهٔ آدم است، و منظور از «وَ مِمَّنْ حَمَلْنا مَعَ نُوحٍ فی السفینة» إبراهیم بن سام بن نوح هست. و منظور از «وَ مِنْ ذُرِيَّةِ إِبْراهِيمَ» حضرت إسماعیل، إسحاق، یعقوب وَ إِسْرائِيلَ که همان یعقوب هست، است (الزحیلی، ۱۴۱۱ق، ج. ۱۶/ ص. ۱۲۶).

افزون بر این در آیهٔ «يَا بَنِی آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ» (اعراف: ۲۷) خداوند با اشاره به داستان آدم و با اضافه کردن لفظ «بَنوت» به آدم به پدربودن آدم اشاره کرده و با این کلمه (بنی آدم) انسان‌ها را خطاب قرار داده و خواننده را متوجه نخستین نافرمانی بشر و خروج آن‌ها از بهشت می‌کند و به بازگشت گذشتهٔ همهٔ بشریت به آدم و اینکه پدر همهٔ انسان‌ها حضرت آدم هست، تلویحاً اشاره می‌شود.

همچنین آیهٔ ۱۷۲ سورهٔ اعراف مانند همین نکته به کار رفته و گذشتهٔ انسان‌ها به خودشان یادآوری شده است: «وَإِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِيَتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا انْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَا كُنَا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ». شایان ذکر است که طبرسی این شهادت فرزندان آدم را از باب تمثیل می‌داند و در ادامه می‌نویسد که معنای این آیه این است که خداوند برای فرزندان آدم دلیل‌هایی بر خداوندی‌اش اقامه کرد و عقل‌های ایشان، که خداوند در وجود آن‌ها نهاده و آن را تمیزدهندهٔ هدایت و گمراهی قرار داده است، بر آن گواهند. بنابراین، گویا خداوند آن‌ها را گواه بر خودشان دانسته و از آن‌ها اقرار گرفته و به ایشان گفته است: آیا من پروردگار شما نیستم؟ و گویا آن‌ها پاسخ داده‌اند: بله تو پروردگار ما هستی. ما بر خویشتن گواهیم و به خدایی تو اقرار می‌کنیم (طبرسی، ۱۳۷۵، ج. ۲/ص. ۴۱۹).

۳ـ۲. شخصیت حضرت آدم به‌مثابهٔ دال

تحلیل شخصیت حضرت آدم (ع) به‌مثابهٔ یک دال در ادامه به عنوان یکی از قسمت‌های مدل فلیپ هامون مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در سه بخش ویژگی‌های صرفی و اشتقاقی، جایگاه نحوی و بعد بلاغی ارائه خواهد شد.

۳-۲-۱. ویژگی‌های صرفی و اشتقاقی «آدم»

با بررسی نام آدم در ذیل می‌توان استنباط کرد که نام این شخص با کارکرد داستانی او در قرآن مطابق است.

به گفتهٔ دانشنامهٔ جوداییکا[۱۲]، آدم، واژه‌ای غیرعربی بوده که وارد زبان عربی شده است. این واژه در داستان آفرینش انسان در تورات به‌کار رفته است، اما ریشهٔ اصلی آن در زبان عبری نیز معلوم نیست. البته کلمه مؤنث آن «اَدَمَه» در عبری به معنی زمین یا خاک به‌کار رفته است. همچنین ریشهٔ «ء د م» در زبان عبری، به رنگ قرمز نیز مرتبط است، برای اشاره به رنگ خاک که آدم از آن ساخته شده به کار می‌رود (Judaica, 2007, p. 235). در تأیید این سخن، روایت حضرت علی هست که در پاسخ به پرسش از علت نام‌گذاری آدم و حوا آمده است «إنما سُمی آدَمُ آدَمَ لأنهُ خُلِقَ مِن أدیمِ الأرضِ»؛ آدم را آدم نامیده‌اند، چون از اَدیم (پوسته) زمین آفریده شد (مجلسی، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۲). ازهری نیز گفته که کلمهٔ «آدم» از «ادیم‌الارض» گرفته شده است، زیرا انسان از خاک آفریده شده (ازهری، ۱۴۲۱ق، ص. ۱۵۱). راغب اصفهانی تفصیل بیش‌تری می‌آورد و چهار دلیل را برای وجه تسمیهٔ آدم می‌شمرد؛ چون جسم آدم از خاک روی زمین (ادیم) گرفته شده است. چون پوست او گندم‌گون (آدم) بوده است. چون او از درآمیخته شدن عناصر گوناگون و نیروهای مختلف آفریده شده است: (اُدْمَه: الفت و اختلاط). چون او

از دمیده شدن روح الهی عطرآگین شده است: (اِدام: آنچه طعام را خوشبو گرداند) (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص. ۷۰).

جفری[۱۳] می‌نویسد که اصل واژهٔ عبری است و دلیلی وجود ندارد که مستقیماً از یهودیان گرفته نشده باشد (جفری، ۱۳۷۲، ص. ۱۰۹)، در صورتی که جوالیقی از لغت‌شناسان قدیمی می‌نویسد که «اسم‌های پیامبران همگی عجمی هستند جز آدم، صالح، شعیب و محمد» (جوالیقی، ۱۴۱۹ق، ص. ۱۲) و زمخشری نیز آدم را مشتق از ادیم‌لارض دانسته گرچه در نهایت می‌نویسد که «واژهٔ آدم فقط عجمی هست و آنچه نزدیک‌تر هست به واژهٔ آدم این هست که آن بر وزن فاعل هست مانند کازر و عازر و عابر و شالخ» (زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج. ۱/ص. ۱۲۵) که این کلمات با این که بر وزن فاعل هستند، اما از واژه‌ای دیگر مشتق نشده‌اند. عجمی دانستن واژهٔ آدم در حالی هست که بسیار از دانشمندانی که دربارهٔ واژه‌های عجمی در قرآن بحث کرده‌اند، در ضمن رد یا مخالف با وجود واژه‌های عجمی در قرآن، هیچ اشاره‌ای به واژه‌ی آدم نداشته‌اند و آن را عربی دانسته‌اند (السیوطی، ۱۳۴۸ق؛ رشید جمیل، ۲۰۰۲؛ بلاسی، ۲۰۰۱؛ خشیم، ۱۹۹۷؛ القلعه‌جی، ۱۴۰۶ق). گرچه می‌توان این اشاره نکردن را به دلیل واضح بودن عجمی بودن آن دانست و همانطور که در آیات قرآن کریم هم هست مانند آیهٔ «وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلا إِبْلِيسَ» (بقره: ۳۴) که آدم مجرور نشده و غیرمنصرف هست و اسم علم برای غیرمنصرف بودن باید حاوی یک ویژگی دیگر نیز باشد و آن هیچ چیز دیگری نمی‌تواند باشد جز عجم بودن آدم.

کسانی‌که ریشهٔ آدم را عربی می‌دانند، با توجه به کاربرد ریشهٔ این واژه، درباره مبدأ اشتقاق آن احتمال‌هایی را ذکر کرده‌اند. جوهری، «ادیم» را به معنای روی زمین، «اَدَمه» را باطن پوست، الگو و اسوه، و «اُدمه» را به معنای گندم‌گونی، و «آدم» را به معنای

گندم‌گون دانسته است (جوهری، ۱۴۰۷ق، ص. ۱۸۵۹). ابن‌اثیر، «ادام» و «اُدم» به معنای خورش را از موارد کاربرد این ماده می‌شمارد (ابن‌اثیر، ۱۳۹۹، ص. ۳۲). به نظر ابن‌فارس نیز ریشهٔ همهٔ این معانی اصلِ واحد «اَدم» به معنای موافقت و ملایمت است (ابن‌فارس، ۱۳۹۹ق، ص. ۷۱).

ابن‌عاشور ضمن رد مشتق بودن این کلمه، با استدلال به این‌که این نام نزد عرب و غیرعرب شناخته شده بوده و این هر دو از خانوادهٔ زبان‌های سامی‌اند، نظریهٔ اصلی بودن آن در هر دو زبان را مطرح ساخته، آن را از باب توارد لغات می‌داند (ابن‌عاشور، ۱۹۸۴، ص. ۴۰۸).

بر اساس آنچه در معانی آدم گذشت، می‌توان تطابق میان نام و کارکرد داستانی آدم در قرآن کریم را در دو معنی از آدم یافت. اولین آن‌ها همان هست که حضرت علی نیز وجه تسمیهٔ آدم را همان معنی دانسته بود و آن، مشتق بودن آدم از «ادیم الارض» (پوستهٔ زمین) است که همانطور که در بیانات قرآن به ساخته شدن آدم از گل و خاک اشاره شده است، میان نام آدم و کارکرد داستانی آدم در قرآن کریم، مطابق صریحی می‌توان یافت هر چند در معانی دیگر ذکرشده برای آدم نیز می‌توان مطابقت را پیدا کرد، اما در نص داستان آدم آن‌ها را نمی‌توان پیدا کرد، برخلاف اشتقاق آدم از «ادیم الارض» که در نص آیات ذکر شده است (آل عمران: ۵۹؛ هود: ۶۱؛ کهف: ۳۷؛ طه: ۵۵؛ حج: ۵؛ روم: ۲۰؛ فاطر: ۳۵؛ غافر: ۶۷؛ نجم: ۳۲؛ نوح: ۱۷۱؛ مؤمنون: ۱۲؛ انعام: ۲؛ اعراف: ۱۱؛ اسراء: ۶۱؛ سجده: ۷؛ ص: ۷۱ و ۷۶؛ صافات: ۱۱؛ رحمن: ۱۴؛ حجر: ۲۶، ۲۸، ۳۳ و ۳۸). دومین آن‌ها که به صورت غیرمستقیمی به آدم مرتبط هست، اشتقاق آدم از «اُدمه» (الفت و اختلاط) هست که به درآمیخته‌شدن آدم از عناصر گوناگون و نیروهای مختلف در هنگام آفرینش اشاره دارد که در آیات قرآن نیز به این درهم‌تنیدگی

اجزای آدم در هنگام آفرینش اشاره شده است (حج: ۵؛ زمر: ۶؛ مؤمنون: ۱۲-۱۴؛ غافر: ۶۷؛ قیامت: ۳۶-۳۸).

۳ـ۲ـ۲.جایگاه نحوی واژهٔ «آدم»

به دست دادن جایگاه نحوی یک شخصیت می‌تواند به شناخت آن شخصیت در روایت کمک بکند، زیرا یک شخصیت با قرارگرفتن در نقش‌های اعرابی‌ای که در یک روایت می‌گیرد، معنایی را که آن نقش اعربی/نحوی دارد به آن شخصیت منتقل می‌کند، به عنوان مثال شخصیت با قرار گرفتن در نقش فاعلی، معنای فاعلیت و کنندگی کار را به خود می‌گیرد و تعدد قرار گرفتن در این نقش، نشانهٔ داشتن شخصیتی کنشگر از آن شخص در روایت هست و هامون نیز که در نظریهٔ خود در صدد فهم نشانه‌شناختی یک شخصیت در روایت هست، هنگام بررسی یک شخصیت از منظر دال، آن را علاوه بر اسم خاص (علم)، از طریق ضمیر نیز مورد بررسی قرار می‌دهد (حمداوی، ۲۰۱۵، ص. ۵۵) و در اینجا نیز ابتدا جایگاه‌های نحوی و نقش‌های اعرابی اسم علم شخصیت مورد نظر یعنی آدم مشخص و شمارش می‌شود سپس جایگاه نحوی ضمایر و اسمای اشاره‌ای که مرجعشان آدم است، مشخص می‌گردد و فراوانی‌شان یافت می‌شود. دو جدول زیر بیان کنندهٔ این فراوانی جایگاه (نحوی/اعرابی) واژهٔ «آدم» در قرآن است:

جدول ۱: جایگاه نحوی نام آدم

Table 1: Syntactic Role of the Name 'Adam'

	مفعول	منادی	مجرور	فاعل	مضاف الیه
تعداد تکرار	۶	۱۰	۱۲	۲	۳

جدول ۲: جایگاه نحوی ضمائر و اسماء اشاره مرتبط با آدم

Table 2: Syntactic Role of Pronouns and Demonstratives Associated with Adam

ضمائر و اسمای اشاره	فاعل	مفعول	مضاف‌الیه	مجرور	تأکید فاعل	اسم اَن
	۴۱ (تعداد کل)	۱۸ (تعداد کل)	۱۹ (تعداد کل)	۲۵ (تعداد کل)	۲ (تعداد کل)	۱ (تعداد کل)
هو	۱۱					
ه		۶	۳	۹		
انت	۳				۲	
ک		۱	۳	۱		۱
انتما	۷					
تُما	۲					
هما	۱۰	۶	۷	۸		
انتم	۶					
کم		۲	۳	۲		

ها		۱	۲	۴		
نا	۱	۱	۱	۱		
نحن	۱					
هذا		۱				

همانطور که در این یافته‌ها مشاهده می‌شود، نقش فاعلی آدم با احتساب مجموع نام و ضمایر و اسمای اشاره، با ۴۳ بار تکرار در این جایگاه بیشترین نقش نحوی درخصوص این واژه در قرآن را به خود اختصاص داده است. اگر به تأکید فاعلی و اسم اَن را هم با فاعل به دلیل همان معنای فاعلیتی که می‌رسانند توجه شود نقش فاعلی حضرت آدم با ۴۶ مرتبه تکرار پررنگ‌تر می‌شود که نشان‌دهندهٔ اهمیت آدم در پیشبرد داستان است:

۳ـ۲ـ۳. بُعد بلاغی نام آدم

بررسی بُعد بلاغی واژهٔ «آدم» حکایت از آن دارد که این کلمه می‌تواند تداعی‌کنندهٔ آفرینش انسان باشد. خداوند با آوردن نام او گذشتهٔ بشر را به یادش می‌آورد که از کجا بوده است و با یاد نام او، جایگاه والای انسان را نزد خودش و جانشین خدا بودن او را مشخص می‌کند. خداوند به وسیلهٔ شخصیت آدم، داستان خلقت بشر و چگونگی پیدایش او را و اینکه انسان چگونه هست برای آدمیان تشریح می‌کند.

۳ـ۳. شخصیت آدم به‌مثابهٔ مدلول

در این بخش بر اساس الگوی فلیپ هامون، به کنش‌های گفتاری و رفتاری آدم و معیار کمی و کیفی او در روایت‌های قرآن که مرتبط با آدم است، پرداخته خواهد شد.

۳ـ۳ـ۱. کنش گفتاری

کنش گفتاری همان گفتارهایی‌ست که در طول داستان از زبان شخصیت‌های داستان آورده می‌شود. کنش گفتاری یک شخصیت به بررسی شخصیت در داستان می‌تواند کمک کند و در سخنان حضرت آدم سه آیه به کنش گفتاری آدم اشاره دارد؛ نخست در سورهٔ اعراف که حضرت آدم در آنجا همراه با حضرت حوا، خطاب به خداوند برای خود طلب بخشش می‌کنند: «قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَ مِنَ الْخَاسِرِينَ »(اعراف: ۲۳).

افزون بر این در آیهٔ «هُوَ الَذی خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَا تَغَشَاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَتْ بِهِ فَلَمَا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَهَ رَبَهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَ مِنَ الشَاكِرِينَ» (اعراف: ۱۸۹) که آدم و حوا با دعا کردن در پیشگاه خداوند و طلب فرزند صالح داشتن از او، کنش گفتاری‌ای را صورت دادند. این کنش گفتاری اینجا خضوع و خشوع آدم را نشان می‌دهد. طبری می‌نویسد که «ان آتاهما صالحا» در هنگام فرزندآوری حوا گفته شده از خدا می‌خواهد فرزندی صالح به آن عطا بفرماید (طبری، ۱۴۱۲ق، ج. ۹/ص. ۹۸).

و همچنین در آیهٔ «قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِى أَعْلَمُ غَيْبَ السَمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ» (بقره: ۳۳). که در اینجا آدم با آگاه کردن فرشتگان به نام‌هایشان، کنش گفتاری‌ای انجام داده که نشان‌دهندهٔ کثرت دانشی است که از طرف خدا به او داده شده که حتی این دانش بیشتر از فرشتگان است.

در دو آیه از سه آیهٔ نامبرده‌شده، کنش گفتاری حضرت آدم با حضرت حوا همراه بود و فعل آن‌ها به صورت مثنای مذکر غایب به کار رفته (قالا، دعوا) که این

نشان‌دهندهٔ اهمیت نقش حضرت حوا در روایت حضرت آدم می‌تواند باشد. آدم به همراه حوا در این دو آیه کنش گفتاری‌شان مبتنی بر دعا و آمرزش از خدا هست که نشان‌دهندهٔ تواضع آن‌ها در پیشگاه خداوند هست.[۱۴]

۳-۳-۲. کنش رفتاری

کنش رفتاری آدم به دو دسته کنش واحد و کنش مکرر تقسیم می‌شود که در جدول ۳ می‌آید. کنش واحد به آن دسته از کنش‌هایی اطلاق می‌شود که از شخصیت مدنظر در روایت سر زده اما از یک مرتبه بیشتر نبوده و کنش مکرر کنشی است که از دو مرتبه به بالا در روایت از او نقل شده باشد.

جدول ۳: کنش رفتاری آدم

Table 3: Adam's Behavioral Acts

کنش واحد	کنش مکرر	تعداد
أنبأهم (آگاه ساختن/خبردادن)	طَفِقا (شروع کردن)	۲
تلقی (دریافت کردن)	یخصفان (پوشاندن)	۲
دَعَوَا (خواندن)		
اکلا (خوردن)		
ذَاقَا (چشیدن)		
عصی (نافرمانی کردن)		
غوی (بیراهه رفتن)		
نَسِی (فراموش کردن)		
قَالَا (گفتن)		
ظلمنا (ستم کردن)		

کنش‌های رفتاری فراوان یک شخصیت، می‌تواند دلیل بر نقش و تأثیر بسیار آن شخص در فرایند شکل‌گیری قصه و پیشبرد رخدادهای آن باشد (عامری و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۱۵۷) که در اینجا به غیر از دو ماده که تکرارشان از دو مورد تجاوز نمی‌کند، آدم در روایت قرآن کنش مکرر دیگری ندارد و غالب کنش‌های رفتاری وی کنش واحد بوده و کنش‌های رفتاری مکررش به دلیل دوباره تکرار شدن داستان هست و داستان آیهٔ ۲۲ سورهٔ اعراف که در آنجا واژه‌های «طفقا و یخصفان» به کار رفته، در آیهٔ ۱۲۱ سورهٔ طه تکرار نیز شده است. اما با مشاهدهٔ همین کنش‌های واحد نیز می‌توان به شخصیت آدم در قرآن کریم پی برد، زیرا کنش‌های واحد او غالباً پیرامون داستان نافرمانی او از فرمان خداست.

۳ـ۲ـ۳. معیار کمی

چنانچه گذشت بررسی معیار کمی در روایت از منظر فیلیپ هامون عبارت است از توجه کردن به اطلاعاتی که پی‌درپی و به وضوح پیرامـون شخصـیت ارائـه مـی‌شود. ایـن معیـار، معیار مناسبی برای مشخص کردن میزان وضوح و شفافیت شخصیت است. قـانونی بـرای ایـن معیـار در نظر گرفته نشده و نویسنده آزاد است تمامی اطلاعات را در ابتدای رمان، پیش روی خواننده بگذارد و یا آن اطلاعات را کم‌کـم بـه خواننـده عرضـه کنـد (بحراوی، ۱۹۹۰، ص. ۲۲۴) و بررسی شخصیت آدم بر اساس معیارهای کمی یعنی اطلاعاتی که پی‌درپی و به وضوح پیرامـون شخصـیت آدم ارائـه مـی‌شود، مبتنی بر داده‌های قرآن کریم، اطلاعات زیر را به‌دست خواهد داد:

آدم مردی است که آغاز آفرینش انسان‌ها با او شروع می‌شود و مرتبه‌اش از دیگر مخلوقات خداوند بالاتر است تا جایی که همهٔ فرشتگان به او سجده کردند اما شیطان

در این هنگام سجده نمی‌کند و خود را از آدم برتر می‌داند و به وی حسادت می‌روزد و به خاطر همین بلندمرتبگی جایگاه آدم، مجادلاتی را نیز با خداوند دارد.

همچنین آدم پیامبر خداوند است و دارای همسر و فرزندانی است که محل سکونت او همراه با همسرش در ابتدا، بهشت بود که وقتی در آنجا ساکن بودند خداوند به آن‌ها دستور می‌دهد که به یک درختی که با نام «شجرهٔ ممنوعه» شناخته می‌شود نزدیک نگردند و از آن درخت نخورند و سپس داستان اولین مکر شیطان گفته می‌شود و با این فریب که نه تنها خوردن از درخت ممنوعه زیانی ندارد، بلکه موجب عمر جاویدان خواهد شد آدم و همسرش معصیت می‌کنند که به همین دلیل نافرمانی از دستور خدا با خوردن از درخت ممنوعه از بهشت پایین آمدند.[۱۵] گرچه در ادامه از خداوند برای این کار طلب بخشش کردند و خداوند نیز توبهٔ آن‌ها را پذیرفت.[۱۶]

۳ـ۳ـ۴. معیار کیفی (نوعی)

چنانکه بیان شده منظور از معیار کیفی توجه و پرسش کردن از این امر هست که اطلاعات به دست آمده پیرامون شخصیت، آیا به صورت مستقیم (توسط خود شخصیت) بوده؟ یا به روش غیر مستقیم و توسط سایر شخصیت‌ها یا خود مؤلف و راوی ارائه شده است؟ (روحی الفیصل، ۲۰۰۳، ص. ۱۶۸).

با بررسی روایت آدم در قرآن متوجه می‌شویم که عمدهٔ اطلاعات شخصیت آدم، به صورت غیرمستقیم توسط صاحب اثر و راویِ اول شخص روایت آدم که خداوند است به دست آمده البته توسط شیطان نیز (در آیات اعراف: ۱۲؛ حجر: ۳۳؛ اسراء: ۶۱، ۶۲؛ ص: ۷۶)، دربارهٔ شخصیت آدم گفته شده که در همهٔ موارد، شیطان به این مورد که

خودش از آتش ساخته شده، اما آدم از خاک (و در بعض موارد از گل سیاه بدبو) که برای همین هم به آدم سجده نکرده، اشاره می‌کند.

همانطور که اشاره شد در روایت آدم در قرآن کریم، آدم تنها سه کنش گفتاری داشته (ر.ک. اعراف: ۲۳؛ اعراف: ۱۸۹؛ بقره: ۳۳) و از این جهت کم‌تر راجع به شخصیت خود به طور مستقیم اطلاعاتی را به مخاطب داده و بیشتر اطلاعاتی که خدا راجع به شخصیت آدم می‌دهد به صورت غیرمستقیم است که در جدول ۴ با ذکر کامل منابع اطلاعاتی از شخصیت آدم در قرآن، به نمونه‌ای از اطلاعاتی که آن منابع ارائه داده‌اند، اشاره شده است.

جدول ۴: معیار کیفی شخصیت آدم

Table 4: Qualitative Criteria for Adam's Character

منبع اطلاعات	اطلاعات
راوی (غیرمستقیم)	و گفتیم: ای آدم تو با جفت خود در بهشت جای گزین و در آنجا از هر نعمت که بخواهید فراوان برخوردار شوید، ولی به این درخت نزدیک نشوید که از ستمکاران خواهید بود (بقره: ۳۵)
شیطان (غیرمستقیم)	من هرگز به بشری که از گل و لای کهنه متغیر خلقت کرده‌ای سجده نخواهم کرد (حجر: ۳۳)
خود شخصیت آدم (مستقیم)	ما بر خویش ستم کردیم و اگر تو ما را نبخشی و به ما رحمت و رأفت نفرمایی سخت از زیانکاران خواهیم بود (اعراف: ۲۳)

۳ـ۴. سطوح توصیف شخصیت آدم

در کلی‌ترین تقسیم برای سطوح توصیف یک شخصیت، علاوه بر جنبه‌های فردی و شخصی او به جنبه‌های غیرفردی مانند جنبه‌های اجتماعی آن نیز می‌توان اشاره کرد که بنابراین با توصیفات به دست آمده از روایت آدم در قرآن، سطح‌های وصف شخصیت حضرت آدم را می‌توان در ابعاد ظاهری، روانی، اجتماعی و نمادین بیان کرد. ابعاد ظاهری به ظاهر شخصیت داستان که در تن و بدن او و شکل ظاهری‌اش نمایان می‌شود اشاره دارد و ابعاد روانی به درونیات او و آنچه که در ذهن و روان به عنوان یک صفت در وی نمایان شده است اشاره دارد مثل خشمگینی، دلهره و... . بُعد اجتماعی را نیز می‌توان در نقشی که شخصیت‌های داستان جدای از فردیت خودشان، در اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند کسب می‌کنند مشاهده کرد مثلاً یک فرد به در اجتماع، نقش‌های متفاوتی در تناسب با کارکردهای اجتماعی‌اش عهده‌دار است؛ در جایی نقش پدر را دارد در جایی نقش استاد و... . سطح نمادین هم بیانگر نمادی هست که آن شخصیت در داستان از خود به جای گذاشته و از منظر عمومی نیز او را با این نماد می‌شناسند. در جدول ۵ به این سطوح اشاره می‌شود. این اوصاف در بیشتر مواقع از طرف راوی که خدا بوده بیان شده و در بعضی مواقع از طرف شیطان صورت گرفته است.

جدول ۵: سطوح توصیف شخصیت آدم

Table 5: Levels of Character Description for Adam

بعد ظاهری و فیزیولوژیکی	سطح روانی	سطح اجتماعی	سطح نمادین
مذکر، ساخته‌شده از گِل	فردی پشیمان از نافرمانی از خدا، فردی متواضع در برابر خداوند	مردی بدون پدر و مادر، دارای همسر و دو فرزند، ساکن در بهشت و سپس زمین، دارای مقام والا نسبت به دیگر مخلوقات (اشرف مخلوقات)،	نماد اولین انسان و آغازگر نسل بشر

		پیامبر مردم از طرف خدا	

۴. نتیجه

بر اساس نظریهٔ فیلیپ هامون، تمامی شخصیت‌های مرجعی روایت آدم در قرآن، شخصیت‌های دینی هستند که به دلیل صحت بیانات قرآن در اتفاقات گذشتگان، جزو شخصیت‌های تاریخی قرار می‌گیرند. از آنجا که نویسنده و راوی در قرآن کریم، یک نفر است، در آیات متعددی حضور خداوند به عنوان نویسنده در مواردی مانند مخاطب قراردادن آدم و گفت‌وگو با وی، مشهود است و از طرف دیگر، خطاب قرار گرفتن خواننده با استفاده از حرف ندا «یا» یا استفاده از ضمایر مخاطب برای خواننده مانند «انتم» و نیز طرح سؤال برای خواننده، بیانگر جایگاهی از سوی نویسنده برای مخاطبان است. نویسنده با آوردن کلماتی مانند «بنی آدم» که نشان‌دهندهٔ گذشهٔ آدمیان باشد، به گذشتهٔ آن‌ها اشاره می‌کند و بار دیگر فرصت حضور به آدم را در نقش پدر انسان‌ها داده است و در این بین نیز به نخستین حوادثی که برای بشر رخ داده، اشاره شده است.

بر اساس آنچه در معانی آدم گذشت، می‌توان تطابق میان نام و کارکرد داستانی آدم در قرآن کریم را در دو معنی از آدم یافت. اولین آن‌ها مشتق بودن آدم از «ادیم الارض» (پوستهٔ زمین) است که همانطور که در بیانات قرآن به ساخته شدن آدم از گل و خاک اشاره شده است، میان نام آدم و کارکرد داستانی آدم در قرآن کریم، مطابقت صریحی می‌توان یافت. دومین آن‌ها که به صورت غیرمستقیمی به آدم مرتبط هست، اشتقاق آدم از «اُدمه» (الفت و اختلاط) هست که به درآمیخته‌شدن آدم از عناصر گوناگون و نیروهای مختلف در هنگام آفرینش اشاره دارد که در آیات قرآن نیز اشاره به این درهم‌تنیدگی اجزای آدم در هنگام آفرینش شده است. همچنین فراوانی متعدد نقش فاعلی آدم می‌تواند نشان‌دهندهٔ کنش‌های بسیار آدم در روایت و درنتیجه فعالیت و نقش

مستقیم آدم در روند روایت باشد و نیز بُعد بلاغی نام آدم، نشان‌دهندهٔ استفادهٔ قرآن از او به عنوان آغازگر و پدر انسان‌ها و بلندمرتبگی انسان‌ها (اشرف مخلوقات) نزد خداوند هست.

غالب کنش گفتاری حضرت آدم با حضرت حوا همراه بوده که این نشان‌دهندهٔ اهمیت نقش حضرت حوا در روایت حضرت آدم می‌تواند باشد. کنش گفتاری آن‌ها در هر دوباری که رخ داده، دربارهٔ دعا و آمرزش خواستن آن‌ها از خداوند است که نشان‌دهندهٔ تواضع آن‌ها در پیشگاه خداوند متعال هست. از سوی دیگر کنش‌های رفتاری آدم، بیشتر به صورت واحد به کار رفته و اغلب کنش‌های او، پیرامون نافرمانی او از دستور خداوند روایت شده است و با بررسی منبع اطلاعات پیرامون شخصیت‌ها به دست می‌آید که عمدهٔ اطلاعات شخصیت آدم به صورت غیرمستقیم توسط صاحب اثر و راویِ اول شخص روایت آدم که خداوند است گرفته شده و در بعضی آیات از طریق شیطان و کم‌تر خود شخص آدم اطلاعاتی راجع به شخصیتش به خواننده می‌دهد.

در سطوح توصیف شخصیت آدم، غالباً راوی که خداوند باشد، توصیف‌گر هست و در بعضی مواقع شیطان آدم را توصیف می‌کند که در روایت آدم به توصیف ابعاد ظاهری، روانی، اجتماعی و نمادین آدم پرداخته شده است.

با توجه به اینکه پژوهش پیش‌رو، بر اساس نظریهٔ نشانه‌شناسی شخصیت فیلیپ هامون به بررسی و تحلیل شخصیت آدم در قرآن کریم پرداخته است، و با توجه به ارتباط میان دانش نشانه‌شناسی و تفسیر قرآن، می‌توان به این مهم اشاره کرد که این پژوهش به سبب بیان ابعاد پنهان شخصیت آدم و آشکار ساختن چگونگی و چیستی آن، می‌تواند به درک عمیق و فهم لطایف و ظرایف قرآنی کمک کند.

پی‌نوشت‌ها

1. Ferdinand de Saussure
2. Charles Sanders Peirce
3. Philippe Hamon
4. personality
5. personality
6. persona

۷. مانند آیه «قَالَ يَا آدَمُ أَنبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ »(بقره: ۳۳).

۸. مانند آیه «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ»(اعراف: ۱۸۹).

۹. مانند آیه « وَ اتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ اِذْ قَرَّبَا قُرْباناً فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَ لَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قالَ اِنَّما يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ» (مائده: ۲۷).

۱۰. مانند آیه « وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ» (اعراف: ۱۱)

۱۱. أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

12. Judaica
13. Jeffery

۱۴. گرچه منظور از ظلم در این‌جا ترک یک عمل مستحبی است زیرا انبیا علیهم السلام از ارتکاب معاصی معصوم و منزهند ولی روش اولیای خدا این است که لغزش‌های کوچک خود را بزرگ و حسنات بزرگ را کوچک می شمارند (طبرسی، ۱۳۷۷، ج. ۲/ص. ۳۰۴).

۱۵. یکی از معانی هبوط، پایین آمدن مقام و منزلت است (طبرسی، ۱۴۰۸ق، ج.۱/ ص.۲۰۲). هبوط آدم در قران دوبار است، زمانی که از میوهٔ ممنوع خوردند و از جایگاه و منزلت خود پایین آمد برهنگی بر او آشکار شد (بقره: ۱۲۱) این هبوط، حیوانی بود و دشمنی در آن نهفته بود (بقره: ۳۵) (بعضکم لبعض عدو و لکم...) اما آدم با پشیمانی و توبهٔ خود هبوط عدواتی که بر اساس دشمنی با

یکدیگر بود، به هبوط هدایتی(هبوط دوم) تبدیل شد (بقره: ۳۸) و این لطف الهی بود که توبه را نصیب آدم کرد و با یاد دادن چگونگی آن (بقره: ۳۷) راه هدایت را برای او باز کرد (عابدینی، ۱۴۰۱، ص. ۱۲۶) در هبوط دوم وقتی آدم و حوا به زمین هبوط کردند، راه برگشت داشتند و اگر توبه محقق نمی‌شد راه برگشت بسته بود و انسان دیگر راه برگشتی به سوی خدا نداشت و مثل حیوانات در مرتبهٔ حیوانیت قرار می گرفت (عابدینی، ۱۴۰۱، ص. ۱۲۸).

۱۶. گرچه باید گفت آنچه آدم مرتکب شد ترک اولی و یا به عبارت دیگر گناه نسبی بود نه گناه مطلق، زیرا گناه مطلق دور از شأن پیامبران است، به عبارتی دیگر آدم و حوا گناه نسبی نمودند و با توبه، لغزش آنان بخشوده شد اما پیامدهای تکوینی آن برطرف نشد (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷، ج.۱/ص. ۲۳۵).

منابع

قرآن کریم (۱۳۸۶). ترجمهٔ مهدی الهی قمشه‌ای.

ابن اثیر، م. (۱۳۹۹ق). *النهایهٔ فی غریب الحدیث والأثر*. ج.۱. بیروت: المکتبهٔ العلمیهٔ .

ابن احمد فراهیدی، خ. (۱۴۰۹ق). *کتاب العین*. قم: مؤسسهٔ دار الهجرهٔ.

ابن جوزی، ع. (۱۴۲۲ق). *زاد المسیر فی علم التفسیر*. بیروت: دار الکتاب العربی.

ابن عاشور، م. (۱۹۸۴). *التحریر والتنویر*. ج. ۱، تونس: الدار التونسیهٔ للنشر.

ابن فارس، ا. (۱۳۹۹ق). *معجم مقاییس اللغهٔ*. المحقق: عبد السلام محمد هارون. ج.۱، بیروت: دارالفکر.

ابن منظور، م. (۱۳۷۴ق). *لسان العرب*. بیروت: دارالفکر.

الازهری، م. (۱۴۲۱ق). *تهذیب اللغهٔ*. ج.۱۴. بیروت: دار إحیاء التراث العربی.

البحراوی، ح. (۱۹۹۰). *بنیهٔ الشکل الروائی*. البیروت: المرکز الثقافی العربی الدار البیضاء.

الزحیلی، و. (۱۴۱۱ق). *التفسیر المنیر فی العقیدهٔ و الشریعهٔ و المنهج*. دمشق: دار الفکر.

بحرانی، ه. (۱۴۱۵ق). *البرهان فی تفسیر القرآن*. ج. ۲. قم: مؤسسهٔ البعثهٔ.

بغوی، ح. (۱۴۲۰). *معالم التنزیل*. بیروت: دار إحیاء التراث العربی.

الجمیلی، خ. (۲۰۰۰). *اقباس الرحمن فی ادله نفی العجمهٔ عن القرآن*. البغداد: دار الشوون الثقافیه العامه.

حمداوی، ج. (۲۰۱۵). *الاتجاهات السیموطیقیهٔ*. مکتبه المثقف، طبعه الاولی.

بلاسی، م. (۲۰۰۱). *المعرب فی القرآن الکریم*. دار الکتب الوطنیه بنغازی.

خشیم، ع. (۱۹۹۷). *هل فی القرآن اعجمی؟*. بیروت: دار الشرف الاوسط.

جعفری، ی. (۱۳۸۱). *تفسیر کوثر*. قم: هجرت.

جفری، آ. (۱۳۷۲). *واژه‌های دخیل در قرآن مجید*. ترجمهٔ ف. بدره‌ای. تهران: توس.

جوادی آملی، ع. (۱۳۷۹). *تفسیر موضوعی قرآن کریم*، سیرهٔ پیامبران. قم: دفتر نشر اسراء.

جوادی آملی، ع. (۱۳۸۷). *تفسیر تسنیم*. ج. ۱. قم: دفتر نشر اسراء.

جوالیقی، ا. (۱۴۱۹). *المعرب من الکلام الاعجمی علی حروف المعجم*. البیروت: دار الکتب العلمیه.

جوهری، ا. (۱۴۰۷ق). *الصحاح تاج اللغهٔ و صحاح العربیهٔ*. ج.۱. بیروت: دار العلم للملایین.

دهخدا، ع. (۱۳۷۷ و ۱۳۴۱). *لغت‌نامهٔ دهخدا*. تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

رازی، ا. (۱۳۷۱). *روض الجنان و روح الجنان فی التفسیر*. مشهد: بنیاد پژوهشی اسلامی.

راغب اصفهانی، ح. (۱۴۱۲ ق). *مفردات الفاظ القرآن*. الدمشق: دارالقلم.

رضایی اصفهانی، م. و جمعی از پژوهشگران قرآنی (۱۳۸۷). *تفسیر قرآن مهر*. ج.۱. قم: انتشارات پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن.

روحی الفیصل، س. (۲۰۰۳). *الروایهٔ العربیـهٔ، البنـاء و الرویـا*. السـوریه، منشـورات اتحـاد الکتـاب العرب.

زمخشری، م. (۱۴۰۷ق.). *الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل*. ج.۱. بیروت: دار الکتاب العربی.

سالاری‌فر، م.، موسوی اصل، م.، دولتخواه، م. و شجاعی، م. (۱۳۹۰). *بهداشت روانی با نگرش به منابع اسلامی*. تهران: سمت، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

سجودی، ف. (۱۳۹۵). *نشانه‌شناسی کاربردی*. تهران: علم.

سیدان، ال. (۱۳۹۴). نشانه‌شناسی لایه‌ای رمزگان‌ها در داستان قرآنی خلقت آدم (ع) با تأکید بر کشف‌الاسرار میبدی. *پژوهش‌های ادبی قرآنی*، ۳(۴)، ۱۴۴-۱۶۹.

سیوطی، ج. (۱۳۴۸ق). *المتوکلی*. الدمشق: مطبعه ترقی.

طباطبایی، م. (۱۳۷۸). *المیزان فی تفسیر القرآن*. ترجمهٔ محمدباقر موسوی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

طبرانی، س. (۲۰۰۸). *التفسیر الکبیر: تفسیر القرآن العظیم*. اربد: الکتاب الثقافی.

طبرسی، ف. (۱۴۰۸ق). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. السوریهٔ: دارالمعرفهٔ.

طبرسی، ف. (۱۳۷۷). *جوامع الجامع*، ترجمهٔ ا. شادمهری. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

طبری، م. (۱۳۵۶). *ترجمهٔ تفسیر طبری*. به اهتمام ح. یغمایی. تهران: توس.

طبری، م. (۱۴۱۲ق). *جامع البیان فی تفسیر القرآن*. بیروت: دارالمعرفهٔ.

عامری، م. (۱۳۹۴). *نشانه‌شناسی مردان حاکم در قرآن کریم*. پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران: دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

عابدینی، م. (۱۴۰۱). *سیرهٔ تربیتی پیامبران (حضرت آدم علیه السلام)*. قم: دفتر نشر معارف.

عیاشی، م. (۱۳۸۰). *التفسیر*. ج.۲، تهران: مکتبهٔ العلمیهٔ الاسلامیه.

فیروزآبادی، م. (۱۴۱۵ق). *قاموس المحیط*. بیروت: دارالکتب العلمیه.

قلعه‌جی، م. (۱۴۰۶ق). *لغهٔ القرآن لغهٔ العرب المختارهٔ*، بیروت: دار النفائس.

کاشانی، ف. (۱۳۳۶). *تفسیر کبیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین*. تهران: اسلامیه.

کاشفی، ح. (بی تا). *تفسیر حسینی (مواهب علیه)*. سراوان: کتابفروشی نور.

مجلسی، م. (۱۳۹۴). *بحارالانوار*. ج.۱۱. تهران: اسلامیه.

مرتضی زبیدی، م. (۱۴۱۴ق). *تاج العروس فی شرح القاموس*. بیروت: دارالفکر.

معلوف، ل. (۱۳۷۱). *المنجد فی اللغهٔ و الأعلام*. قم: اسماعیلیان.

معین، م. (۱۳۷۵). *فرهنگ فارسی* (متوسط)، چاپ دهم، تهران: امیرکبیر.

مغنیه، م. (۱۳۸۶). *تفسیر الکاشف*. ترجمهٔ موسی دانش. قم: بوستان کتاب.

هامون، ف. (۱۹۹۰). *سیمیولیجیه الشخصیه الروائیه*. الترجمهٔ س. بنکراد. الرباط: دار الکلامین

References

The Holy Quran, Translation by Mahdi Elahi Qomsheei. [In Persian]

Abedini, M. (2022). *The Educational Conduct of the Prophets (Prophet Adam AS)*. Qom: Daftar Nashr Ma'arif. [In Persian]

Al-'Ayyashi, M. (2001). *Al-Tafsir*, Vol. 2. Tehran: Maktabat al-Ilmiyya al-Islamiyya. [In Arabic]

Al-Azhari, M. (2000). *Tahdhib al-Lugha*, Vol. 14. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Arabic]

Al-Baghawi, H. (1999). *Ma'alim al-Tanzil*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi. [In Arabic]

Al-Bahrani, H. (1995). *Al-Burhan fi Tafsir al-Quran*, Vol. 2. Qom: Mu'assasat al-Bi'tha. [In Arabic]

Al-Bahrawi, H. (1990). *Bunyat al-Shakl al-Riwa'i*. Beirut: Al-Markaz al-Thaqafi al-'Arabi. [In Arabic]

Al-Firuzabadi, M. (1995). *Al-Qamus al-Muhit*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya. [In Arabic]

Al-Jamilī, K. (2000). *Iqbās al-Raḥmān fī adillat nafy al-'ujma 'an al-Qur'ān*. Baghdad: Dār al-Shu'ūn al-Thaqāfiyya al-'Āmma. [In Arabic]

Al-Jawaliqi, A. (1998). *Al-Mu'arab min al-Kalam al-A'jami 'ala Huruf al-Mu'jam*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya. [In Arabic]

Al-Murtada al-Zabidi, M. (1994). *Taj al-'Arus fi Sharh al-Qamus*. Beirut: Dar al-Fikr. [In Arabic]

Al-Ragheb al-Isfahani, H. (1992). *Mufradat Alfaz al-Quran*. Damascus: Dar al-Qalam. [In Arabic]

Al-Razi, A. (1992*). Rawd al-Jinan wa Ruh al-Jinan fi al-Tafsir*. Mashhad: Islamic Research Foundation. [In Arabic]

Al-Suyuti, J. (1929). *Al-Mutawakili*. Damascus: Matba'at Taraqqi. [In Arabic]

Al-Tabarani, S. (2008). *Al-Tafsir al-Kabir: Tafsir al-Quran al-'Azim*. Irbid: Al-Kitab al-Thaqafi. [In Arabic]

Al-Tabari, M. (1977). *Translation of Tafsir al-Tabari*, Ed. H. Yaghma'i. Tehran: Tus. [In persian]

Al-Tabari, M. (1992). *Jami' al-Bayan fi Tafsir al-Quran*. Beirut: Dar al-Ma'rifa. [In Arabic]

Al-Tabarsi, F. (1988). *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran*. Syria: Dar al-Ma'rifa. [In Arabic]

Al-Tabarsi, F. (1998). *Jawami' al-Jami*, Trans. A. Amiri Shadmehri. Mashhad: Islamic Research Foundation of Astan Quds Razavi. [In Arabic]

Al-Zamakhshari, M. (1987). *Al-Kashshaf 'an Haqa'iq Ghavamez an Tanzil*, Vol. 1. Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. [In Arabic]

Al-Zuhayli, W. (1991). *Al-Tafsir al-Munir fi al-'Aqida wa al-Shari'a wa al-Manhaj*. Damascus: Dar al-Fikr. [In Arabic]

Ameri, M. (2015). "*Semiotics of Ruling Men in the Holy Quran*", Master's Thesis in Arabic Language and Literature. University of Tehran: Faculty of Literature and Humanities. [In Persian]

Balasi, M. (2001). *Al-Mu'arab fi al-Quran al-Karim*. Dar al-Kutub al-Wataniyya, Benghazi. [In Arabic]

Dehkhoda, A. (1958 & 1998). *Dehkhoda Dictionary*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]

Encyclopaedia Judaica. (2007): adam.

Hamdawi, J. (2015). *Al-Ittijahat al-Simyutiyya.* Maktabat al-Muthaqaf, 1st Edition. [In Arabic]

Hamon, P. (1972). Pour un statut sémiologique du personnage. In: Littérature, n°6, 1972. *Littérature*. Mai. pp. 86-11

Hamon, P. (1990). *Simiyulujiyat al-Shakhsiyya al-Riwa'iyya*, Trans. S. Binkirad. Rabat: Dar al-Kalamayn. [In Arabic]

Jowhari, A. (1987). *Al-Sehah*: *Taj al-Lugha wa Sehah al-'Arabiyya*, Vol. 1. Beirut: Dar al-'Ilm lil-Malayin.] In Arabic[

Ibn Ahmad Farahidi, K. (1989). *Kitab al-'Ayn*. Qom: Mu'assasat Dar al-Hijra. [In Arabic]

Ibn al-Jawzi, A. (2001). *Zad al-Masir fi 'Ilm al-Tafsir*. Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi.

Ibn Ashur, M. (1984). *Al-Tahrir wa al-Tanwir*, Vol. 1. Tunisia: Al-Dar al-Tunisiyya lil-Nashr. [In Arabic]

Ibn Athir, M. (1979). *Al-Nihaya fi Gharib al-Hadith wa al-Athar*, Vol. 1. Beirut: Al-Maktaba al-Ilmiyya. [In Arabic]

Ibn Faris, A. (1979). *Maqayis al-Lugha*, Ed. Abd al-Salam Muhammad Harun, Vol. 1. Beirut: Dar al-Fikr. [In Arabic]

Ibn Manzur, M. (1955). *Lisan al-'Arab*. Beirut: Dar al-Fikr.

Jafari, Ya'qub. (2002). *Tafsir Kawthar*. Qom: Hijrat. [In Arabic]

Javadi Amoli, A. (2000). *Thematic Interpretation of the Holy Quran: The Conduct of the Prophets*. Qom: Israe Publications. [In Persian]

Javadi Amoli, A. (2008). *Tafsir Tasnim*, Vol. 1. Qom: Israe Publications.

Jeffery, Arthur. (1993). *Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Trans. F. Badra'i. Tehran: Tus Publications. [In Persian]

Kashani, F. (1957). *Tafsir Kabir: Minhaj al-Sadiqin fi Ilzam al-Mukhalifin*. Tehran: Islamiyya. [In Arabic]

Kashifi, H. (n.d.). *Tafsir Husayni (Mawahib 'Aliyya)*. Saravan: Ketabforushi Noor. [In Arabic]

Khashim, A. (1997). *Hal fi al-Quran A'jami?*. Beirut: Dar al-Sharaf al-Awsat. [In Arabic]

Majlisi, M. (2015). *Bihar al-Anwar*, Vol. 11. Tehran: Islamiyya. [In Arabic]

Ma'luf, L. (1992). *Al-Munjid fi al-Lugha wa al-A'lam*. Qom: Ismailiyan. [In Arabic]

Moein, M. (1996). *Persian Dictionary (Intermediate)*, 10th Edition. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]

Mughniya, M. (2007). *Tafsir al-Kashif*, Trans. Musa Danesh. Qom: Bustan-e Ketab. [In Arabic]

Qal'aji, M. (1986). *Lughat al-Quran Lughat al-'Arab al-Mukhtara*. Beirut: Dar al-Nafa'is. [In Arabic]

Rezaei Esfahani, M. & a group of Quranic researchers. (2008). *Tafsir Quran Meh*, Vol. 1. Qom: Pazhuhesh-ha-ye Tafsir va Olum-e Quran Publications. [In Persian]

Ruhi al-Faisal, S. (2003). *Al-Riwaya al-'Arabiyya: al-Bina' wa al-Roya*. Syria: Publications of the Arab Writers Union. [In Arabic]

Sojoudi, F. (2016). *Applied Semiotics*. Tehran: Elm Publishing.

Salari-Far, M.; Musavi Asl, M.; Dolatkhah, M.; Shujaei, M. (2011). *Mental Health with Regard to Islamic Sources*, 2nd Edition. Tehran: SAMT, Research Institute of Hawzeh and University. [In Persian]

Seyedan, E. (2015). Layered Semiotics of Codes in the Quranic Story of Adam's Creation (AS) with Emphasis on Kashf al-Asrar by Maybudi. *Literary-Quranic Research*, 3(4), 144-169. [In Persian]

Tabatabaei, M. (1999). *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran*, Trans. M. Musavi. Qom: Islamic Publications Office. [In Persian]